

Macůrek, Josef

**K otázce vztahů listiny české, ukrajinské a moldavské v druhé polovině
15. století**

Sborník prací Filozofické fakulty brněnské univerzity. C, Řada historická.
1960, vol. 9, iss. C7, pp. [151]-159

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/102121>

Access Date: 04. 12. 2024

Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

JOSEF MACŮREK

K OTÁZCE VZTAHŮ LISTINY ČESKÉ, UKRAJINSKÉ A MOLDAVSKÉ V DRUHÉ POLOVINĚ 15. STOLETÍ

Otázka existence i působení české listiny v oblasti západní a jihozápadní Ukrajiny v 15. stol. byla již několikrát předmětem studií. První upozornil na tyto věci Fr. Palacký,¹ když otiskl r. 1831 v ČČM dva české listy litevského knížete Švidrigajla, psané r. 1431 v Novohorodku na Bílé Rusi. Více se otázkou touto zabýval J. Pervolf,² který shromáždil mnoho českých listin, pokud byly vydány v 15. stol. ve východních částech polsko-litevského státu, tj. na Bílé Rusi a západní Ukrajině, a podotkl, že mnoho listů zapsaných v litevské metrice, obsahující přepisy aktů západoruské kanceláře od počátku 16. stol., má český ráz. Posléze B. Havránek³ ve své studii týkající se pronikání češtiny na evropský východ uvedl z listin, které vydal V. Rozov a které rozebral jazykově Wl. Kuraszkiewicz, čtyři slova (naším listom z r. 1393, věnoval z r. 1398, nevymenivaja, menovanaja z r. 1423) s poznámkou, že se dostala do ukrajinských listin patrně českým vlivem. — V ukrajinské literatuře dotkl se téže věci ponejprv M. Hruševs'kyj,⁴ a to jen povšechně a v několika větách s vybirdkou, aby se česká a ukrajinská listina 14.—15. stol. stala předmětem zvláštní studie. Vedle Hruševs'kého se zabýval řečenou věcí A. Jakovliv,⁵ a to pokud jde o dobu 1. poloviny 16. stol. Nevšímaje si poměrů předchozích dvou století, mluvil o působení českého jazyka a českých památek v listinách západní Rusi teprve od počátku 16. stol. — Ve starší ruské literatuře podrobil určité analýze ukrajinské listiny (gramoty) už I. I. Srezněvskij.⁶ Neznaje asi soudobé listiny české, psal při analýze haličsko-ruských gramot 14.—15. stol. jen o prvcích staroruských. — Analogický názor nacházíme také v práci A. A. Zimina, věnované památkám právním.⁷ — V. Rozov, který vydal část haličsko-ukrajinských listin (gramot), a to přibližně do poloviny 15. stol., nacházel v nich prvky církevně slovanské a kromě toho polonismy.⁸ — V polské literatuře opakoval Wl. Kuraszkiewicz⁹ tezi podobného rázu. — Rumunští badatelé, pokud se zabývali slovanskými listinami severního Moldavska (pozdější Bukoviny), se v interpretaci jazyka tamějších listin z 15. stol. lišili. Podle I. I. Bărbulesca¹⁰ moldavské listiny, pokud byly adresovány ven ze země, a to především na sever do polsko-litevského státu, jsou psány „v rusko-polské řeči“ a mají „ruskou ortografii“. — Podle J. Bogdana,¹¹ který vydal velkou část slovansko-moldavských listin 2. poloviny 15. stol., jsou psány tzv. listiny vnější (tj. adresované do zahraničí, jako zahraniční smlouvy, holdy atd.) rusky (s prvky ukrajinskými). Polonismy jsou tu i tam jen v menšině a objevují se více v tzv. vnějších listinách nežli ve vnitřních (domácích). — Jiný rumunský badatel, Da-

mian P. Bogdan,¹² dnešní vedoucí rumunský pracovník v oboru paleografie, diplomatiky, chronologie a sfragistiky, spoluvydavatel velké edice slovanských listin, kterou vydala v rumunském překladě rumunská Akademie věd (po r. 1945) pod názvem „Documente privind istoria României“, dospěl při studiu slovansko-moldavských listin k těmto závěrům: „Jazyk moldavských listin 14.—16. stol. je velmi komplikovaný. Jsou v něm staroslověnské prvky, a to ve formě redakce středobulharské. Jsou tam slova rumunská, ukrajinská, ruská a sporadicky také srbská. Polonismů až na nepatrné výjimky tam není.“ — Svých názorů D. P. Bogdan podrobněji nedoložil a spokojil se s tímto dalším závěrem: „V knížecí moldavské kanceláři se užívalo prvků obvyklých ve slovanských listinách valašských (tj. ve valašském knížectví) a dále prvků obvyklých v listinách na půdě polské. Ale obojí tyto prvky si moldavská knížecí kancelář přizpůsobovala podle svých potřeb. Tak se stalo, že formuláře listin slovansko-rumunských jsou v podstatě vlastním domácím rumunským produktem.“

Otázkou, jaká je povaha i obsah listin západní Ukrajiny a severního Moldavska ze 14. a první pol. 15. stol., se zabýval v posledních letech J. Macůrek ve dvou studiích: a) Po stopách spisovné češtiny v jihozápadní Ukrajině koncem 14. a v 1. polovině 15. stol.,¹³ b) K dějinám vztahů česko-ukrajinských a česko-rumunských v 2. polovině 14. a 1. polovině 15. stol.,¹⁴ a dospěl k těmto závěrům: Byly-li v dosavadní literatuře zdůrazňovány při rozboru listin ukrajinských a severomoldavských prvky ruské, polské a rumunské, třeba připustit také vztahy české a ukrajinské (i slovansko-moldavské) listiny 14. a 1. pol. 15. stol. Třeba dokonce mluvit o vlivech staré české listiny, staré spisovné češtiny a dokonce i hovorové slovenštiny na listinu jihozápadní Ukrajiny a severního Moldavska. I když tam žily staré tradice ruské listiny, i když tam nebyly neznámé (ve 14. a 1. pol. 15. stol.) listiny psané latinsky a německy, přece jen také česká listina, opírající se o listinu obecně evropskou, ale jazykově se vyvíjející ve 14. a 15. stol. samostatně, zanechala severovýchodně od Karpat zřejmé stopy. Listina jihozápadní Ukrajiny 2. pol. 14. a 1. pol. 15. stol. má mnoho společného s listinou českou, s jejím slohem i skladbou. Mnohé z výrazů ukrajinské listiny, které byly donedávna pokládány za polonismy, třeba spíše označit za bohémismy. V každém případě rozsah polonismů tam třeba redukovat ve prospěch staré češtiny a staré české listiny. Souvislosti mezi listinou českou, ukrajinskou a moldavskou byly zčásti přímé a bezprostřední, zčásti nepřímé, nesené prostřednictvím polským, uherským, přes polské a uherské území, které ve 14.—15. stol. české kultuře i literatuře podléhalo a umožňovalo pronikání českých kulturních prvků na východ. Pisatelé ukrajinských a moldavských listin 14. a 1. pol. 15. stol. znali pravděpodobně české listinné vzory, české listinné formuláře a snad i mluvenou řeč českou a slovenskou.

V obou studiích J. Macůrek dodal dovětkem, že se vývoj ten v 1. pol. 15. stol. nezastavil a že zřejmě postupoval také v 2. pol. 15. a začátkem 16. stol.

*

Cílem této úvahy je uvést některé doklady o tom. Situace v 2. polovině 15. stol. byla jak v jihozápadní Ukrajině, tak v severním Moldavsku pro analogický vývoj neméně příznivá nežli dříve. Působily tu nepochybně dále starší tradice a úzus. Nebyly tu asi bez vlivu nové podněty, které souvisely s rozmachem češtiny v době husitského hnutí a které byly spojeny se zesíleným užíváním spisovné češtiny

jakožto diplomatického jazyka v sousedním Polsku, na Litvě, v Uhrách a na Slovensku. Nemohly tu zůstat bez účinku přímé vztahy místního obyvatelstva a Čechů, kteří žili v haličsko-moldavském území. Pro přímé vztahy s Čechy měly asi význam tyto skutečnosti: a) působení českých vojenských rot v haličsko-moldavském Podněstří,¹⁵ v jejichž prostředí vznikla řada česky psaných listin,¹⁶ b) husitská a českobratrská emigrace, která se dostala na půdu východní Haliče a severního Moldavska v 15. stol.¹⁷ — Jestliže vše to mohlo podporovat pronikání české spisovné mluvy a českých diplomatických vzorů do západní Ukrajiny a severního Moldavska, narušovaly tento vývoj právě od 2. poloviny 15. stol. jiné okolnosti. V cestu se stavěly jiné, cizí vlivy (např. polské a uherské), které v řečené době zřejmě silily. Mimoto vývoj byl narušován soudobým procesem formování ukrajinské i rumunské národnosti, stále větší ukrajinizací a rumunizací místních písemných památek anebo jejich přizpůsobováním domácím potřebám a zvláštnostem. Výsledkem všeho byla jakási dvoukolejnost či více-kolejnost ukrajinských a moldavských písemných památek od 2. pol. 15. a počátku 16. stol., a v tom také soudobých listin a listů.

Ale při tom všem udržel se zvláštní ráz jednotlivých částí ukrajinských i severomoldavských listin (v intitulaci, promulgaci, naraci, dispozici, sankci i koroboraci), který je (aspoň u mnohých řečených listin 2. pol. 15. stol.) rozdílný od soudobé listiny východoslovanské, latinské listiny polské i uherské a analogický jako v soudobé listině české. Platí to zejména o některých listinách, které byly adresovány z ukrajinského a severomoldavského prostředí ven ze země (do Polska, na Litvu, do Uher). Nejde tu asi o nahodilé shody, kotvíci v širších základech evropské listiny. Treba tu spíše mluvit (jako v předchozích případech) o vztazích jedné listiny k druhé a o působení jedné listiny na druhou. Rozbor v této věci by ovšem zasluhoval zvláštní úvahu.

Na existenci těchto vztahů ukazují také některé zvláštní výrazy a vazby objevující se tu i tam v listině ukrajinské i severomoldavské, které tam nemohly přejít (ať už přímo či nepřímě) než z jazyka českého nebo z památky české. Citujme napřed úryvky některých listin *západoukrajinských* a podtrhneme si v nich některé takové výrazy!

a) K r. 1451 (v donační listině knížete Švidrigajla, udílející nějakému Paškovi osadu v oblasti vladimírské): Milost'ju bož'ju my velikii knjaz' Švitrikgail činim znamenito sim našim listom . . . každomu . . . ktož' nan' uzrit' albo čtuči uslyšit' . . . doradivšijsja s . . . našimi pany . . . dali esmo . . . (Paškovi) za ego věrnuju službu . . . selo so vsěmi s tymi dochody i prichody, što . . . is starodavna slušalo . . . s poli, s roljami, z gai, z dubrovami, z lěsy, z pasekami, s lovy, z loviski, z rekami, stavy, stavišči, so vsěmi běgi vodnymi, z boloty, z rudami i . . . s senozatmi . . . s potoki . . . so vsěmi pravý, so vsěmi požitki. ničogo na sebe nevymenjaja, možet' sobě polěpšivati i rozširivati . . ., osaditi i primnožiti, i takžě s myty, so vsěmi platy grošovými i s čin'ši . . . a dali esmo . . . verchu imenovanoe imě'n'e . . . věčno na věki . . . Volen . . . prodati i promeniti i zastaviti. A pri tom byli svetki . . . Na potvrženie . . . pro lěpšee svedectvo . . . Dan v Lucku 1451. Prikaz starosty luckogo.¹⁸

b) Z téhož roku (v donační listině knížete Švidrigajla, udílející osadu ve vladimírské oblasti nějakému Miškovi): Milost'ju bož'ju my velikii knjaz' Švitrikgal . . . činim znamenito sim našim listom každomu . . . ktož na nego uzrit' albo čtuči ego uslyšit' . . . Uzřevši esmo znamenituju nam službu a nikoli ne zameškanuju . . . pana Miška . . . doradivšijsja s pany . . . dali esmo emu selo . . . so vsěmi tymi

dochody i prichody, što k tym selom široko i okruglo slušaet ... s poli, z rol'jami i z gai, s dubrovami, z lěsy, s pasekami, s lovišči, s rekami, s ozery, ... mlyny a stavy i stavišči ... sěnožaťmi ... s potoky, z bory ... so vsěmi pravý, so vsěmi požitki, *ničogo sobě ne vymenjavajuči*, možet sobě polěpšivati ... i rozširivati ... A dali esmo napred rečenomu panu ... na veky neporušno, može' odati i prodati ... A pri tom byli svetki ... Na potvrženie i pečat' kazali esmo privěsiti ...¹⁹

c) K r. 1452 (v donačnǐ listině polského krále Kazimíra na majetky v lucké oblasti): ... viděvši esmo službu nam věrnuju a nikoli ne oměškanuju ... dali esmo ... iměn'e ... i z dani, z myty ... *ničogo na sebě ne vyměnjava*, a možet sobě ... polepšivati a rozširati i na novom koreni posaditi ... Dali esmo ... *dětem* ...²⁰

d) K těmuž roku (v donačnǐ listině knížete Švidrigajla na osadu ve vladimirské oblasti): ... so vsimi tymi dochody i prichody, što k tomu ... iz věka slušalo i *tjaglo* ... so vsimy pravý, so vsimy požitki, možet' sobě primnožiti i rozširivati, na novom koreni posaditi. A dal esmo ... dětem ee ... *Pro lepšoe svědectvo* ...²¹

e) K r. 1454 (ve smlouvě sniatyňského a kolomyjského starosty Mužila Bučackého a podolského starosty Bartoše Bučackého s moldavským kancléřem): ... s našei dobroei voli i rozmyslu, chotjači pana ... bratom ... učiniti i ego ... k nam *prikloniti* ..., dali esmi emu ... s ego *ditkami* ... i pridali esmi emu ... mlin *městski* ... emu daem *město* Koropec s mytom ... Daem emu do ego života, *kolkokrat* by sja emu prigodilo ...²²

f) K r. 1457 (v listině polského krále Kazimíra pro ruské duchovenstvo, bojary a měšťany): ... *Protož* my ... poznavše věrnost' ustavičnuju počtivých, dostojných, osvěčených i světských knjažat ... umyslili esmy za takýi dobroty i lasky ... im ... odatit', bo togdy potom k nam ... budut' *rychlejši* ... Mocju togo lista *ščedře* davaem ... tolko *vyměnjavajuči* ... vozmogul' *dosvětčiti* ... ač by on *na rok* ne chotěl *k pravu postaviti* ...²³

g) K r. 1469 (v donačnǐ listině knížete Ivana na polovinu dvorce): ... so vsimi pravý, so vsimi *požitki*, ničogo na sebe *nevvyjmujuči* ... ženě ego i dětem ego ... A *pro lepšee svědectvo* ...²⁴

h) K r. 1479 (v donačnǐ listině knížete Ivana): ... *chram* ...²⁵

i) K r. 1483 (ve smlouvě o majetkové záležitosti): otcu moemu ... zemlja taja *dostalasja* ... i *rok* prisaze položili esmo ...²⁶

j) K r. 1492 (v poselství vilenského biskupa volyňské šlechtě): ... *Proto* prosimy a *napominaem* vašoi milosti ...²⁷

k) K těmuž roku (v poselství polského královice Alexandra volyňské šlechtě): *Najasněšoe* knjaža ... čogož my tjažko *serdečně* žaluem ... *abych tut zostal* ... *Proto* žadaem vas ... *ažby este* pamjatovali ... služiti ... až do ego milosti *skonan'ja* ... *Proto* věrimy vašoj milosti ... iž věru svoju dobre *zachovaete* ...²⁸

l) K těmuž roku (v poselství královice Alexandra a litevské rady polské královské radě): *Najasněšoe* knjaža ... *Povědili* nam panove ..., iž ... Kazimir ... *pered časom skonan'ja* svoego ... *Proto* ja prošu i ... *povědaju* vam ... *Proto* věrimy ..., iž ... *roskazan'ja* ... otca našego ne ostavite, ... učinite brata našogo ... za pana sobě *budete mět'*.²⁹

m) K r. 1493 (v projevu litevského velkoknížete Alexandra k smolenskému naměstniku): My na tych tvoich listěch ... *dobře zrozuměli* a tych děl i škod i vpadu našogo ... veliko žaluem. *Pišeš i vskazuješ k nam, abychom o vas peču měli a vas ne opustili* ... Esmo uže *vypravili* ... ljudi naši ... naprotivu nepryjatelem našim ... *Proto napominaem tebe: kak predkove tvi věrně zachovali č'sti*

svoji k predkom našim, teŕ otec tvoji vĕrnĕ sluŕil otcu našomu . . . i ty nam vĕrnĕ sluŕiŕ s svojich molodych lĕt i nynĕ *ŕadaem tebe i kaŕem tobĕ*, aby esi . . . nam vĕrnĕ posluŕil . . . A my to, *dali bog*, choĕem tobĕ pamjatovati vsim dobrým, laskoju naŕoju . . . a z boŕeju pomoĕju *o vas peĕu maem a dast bog ne opustim vas* . . .³⁰

n) K r. 1496 (v zpisi knzete Jurije o prodeji majetku na Volyni): Ja knjaz' Jur'i . . . vyznavaju sim našim listom, komu budet potreb ego vidĕti abo ĕtuĕi ego slyŕati, iŕet' prodal esmi . . . imĕnie na Volyni svoe *vlasnoe* . . . *za tridcat' kop ŕirokych groŕi* . . . i ŕenĕ ego i *dĕtem ego* . . . *s ĕinŕi*, kak ŕe *ŕarodavna byvalo* . . . On volen . . . prodati abo darovati abo zamĕniti i na svoĕ dobrovol'nyi uŕitky obernuti, kak ŕe sja emu nalĕpej budet vidĕti . . . A pŕi tom byli panove . . . *mĕŕĕane* . . .³¹

*

Sledujme nĕkterĕ zvlŕŕnosti *severomoldavskych listin* 2. poloviny 15. stoleti, a to tĕch, kterĕ byly adresovny ven ze zemĕ, zejmĕna na pdu polsko-litevskĕho sttu, a kterĕ byly psny nepochybnĕ psaŕi znalmi listinnĕ praxe v polsko-litevskĕm prostŕedi.

a) K r. 1456 (v konfirmaci privilegi Lvovskych obchodnk moldavskm vojvodou Petrem): . . . kupcem is Livova . . . *gleituem* im sim našim listom pravim i christijanskym gleitom, jakoŕe na usim *svĕtĕ* stoit . . . *prodavati i kupovati a myto pravoe zaplativŕi* . . . *od naŕich mytnikov ŕadna krvda* ni ŕkodu aby ne imali. A pak by im . . . zasĕ poichati *bez nikotoroju zabavu i bez nikakoju ŕkodu* . . .³²

b) K tĕmuŕ roku (v podobnĕ konfirmaci): . . . Pŕiŕli pered nas burgare *livovskii* . . . i prosili nas, *abychom im myta poleĕĕili* . . . Potverdili esmo im togo prava, kak majut choditi po naŕei zemli ich kupci slobodno . . . i kotorym obyĕaem' imajut myta platiti . . . Ot sukna ot grivny tri groŕi, . . . aby platili u Seretĕ . . . ot sto koŕi jagnjaĕich dva groŕi . . .³³

c) K r. 1457 (v dohodĕ moldavskĕho vojvody Petra s Muŕilem a Bartoŕem Buĕackmi): . . . na *listoch gleitovnych* stoit . . . a ktory by naŕ nepŕijatel *utekl* . . .³⁴

d) K tĕmuŕ roku (v glejtu moldavskĕho vojvody Œtĕpna): Milostiju boŕieju my Stefan voevoda . . . svĕdomo ĕinym i s sĕm našim listom kaŕdому dobromu, kto koli na nem uzrit abo ego ĕtuĕi uslyŕit . . . aŕe slubuem i slubili esmy . . . i dali esmy ses naŕ *list gleitovnyi*, pravym christianskym *gleitom*, jakoŕ na vsĕm svĕtĕ stoit . . . Choĕum *tĕ milovati* i u velikoi ĕesty a laseĕ derŕati . . .³⁵

e) K r. 1458 (v kvitanci moldavskĕho vojvody Petra pro Petra Buĕackĕho): . . . to ty *zlatii pinĕŕi*, kotoryi esmy byli dali na ŕold *uroŕenom*u panu . . . dobrja *pameti* . . . listov naŕich usi *umrtvim* i ugasim našim listom . . .³⁶

f) K tĕmuŕ roku (v konfirmaci privilegia Braŕovanm vojvodou Œtĕpnem): . . . dali esmy ses naŕ *list* . . . Braŕovĕnom . . . a myto imajut platiti . . . slobodno choditi . . . *prodavati* . . . *sukna i platno* . . . prodajut *loktem* . . . a myto imajut platiti ot edinogo viga . . . (ot *Āech* po 4 groŕi).³⁷

g) K r. 1462 (v listinĕ, jŕ vojvoda Œtĕpn slibuje vĕrnost polskĕmu krli): . . . *Protoŕ* i my . . . znameniti ĕinim tymto listom . . . Ale koliŕ *naijasnejŕeĕe* knjaza i pan Kzimir . . . pan naŕ *naimilostivŕi* nas . . . *napomenul* . . . , *upominal* . . . , ego *osvĕcenosti* . . . vĕry naŕoj upevniti, vyznavamy tymto listom na ego *osvĕcenosti* . . . byti povinni . . .³⁸

h) K r. 1462 (ve slibu moldavského duchovenstva polskému králi): Ja ... s všimi *duchovnými* i světskimi pany vyznavami ... sljubuem' ... *naivyšemu knjažati* ..., ne ... *otchiliti sja* ...³⁹

i) K témuž roku (ve slibu moldavského vojvody Štěpána polskému králi): ... vyznavami i javno činim s tymto našim listom i ... maistatom ... osvjacenomu i najjasnějšemu Kazimirovi ..., *naivyšemu knjažati* ... *pered knjazem Janom Lankju*, korolevským pisarom ..., *kolí nas* ... *tež napomenet* ... a *pakli bychom* ...⁴⁰

j) K r. 1463 (v privilegii vojvody Štěpána Lvovským obchodníkům): ... dali esmy ses naš *list gleitovnyi*, pravy, *christiansky* ... panu burgmistru ... z *města Livovskogo* ... volno i slobodno ... priiti k nam ... kupovati i prodavati bez nikotoroi *zabavy* ...⁴¹

k) K r. 1467 (v listině zástupců polského krále při jednání s moldavským knížetem): ... otec *kněz Grigorie* ... *Lvovskoi archiepiskop* ... i přenaosvěcenšee i *naivíše kněžja* ... *krol Kazimir*' ... *veliky kněz*' litovsky ... *Drugi snem*' *pospolity u tyžden*' ...⁴²

l) K r. 1468 (v holdu vojvody Štěpána polskému králi): ... s všim *duchovenstvom* ... najasnějšemu i naimilostivějšemu Kazimirovi ... *abychom* ... *verni* i *poddani* byli ... *žadnogo ne vyimujuči* ... ničogo ne imaem' *počinati ani valčiti* ... I *majut goneni i kažneni byti jako na nich sluši*.⁴³

m) K r. 1485 (v holdu vojvody Štěpána polskému králi): ... *sim listom sljubuem* ... *nižadnoi valki počinati* ...⁴⁴

n) K r. 1499 (v dohodě vojvody Štěpána s polským králem): ... *jako kolí* ... *valka* byla *meži* nami a *meži* najjasnějším kněžatem ... *ego milost višerečeníi kral* ... *nam* ... *krivdy* ... *učinil, otpustil* ... Tak *iž meži* nami i *meži* ... *osvěconimy knežati* imaet *byti* ... *mir věcnii*, ... *sljubuem* ... *pomocni byti* ... *majut ego vygnati i v'puđiti* ..., *abychmo dobyvali opet zase* ... *Pokoi* ... *aby ne bil zlaman* ... *žadati spravedlivost* ...⁴⁵

V tomto přehledu nelze nakonec opomenout ani vnitromoldavské slovanské listiny 2. poloviny 15. stol., v nichž často nacházíme např. tato slova: *protož, chram, zadušie, kameny vosku, s čeledi ich, dětem* atd.⁴⁶

*

Podali jsme některé úryvky ze západoukrajinských i severomoldavských listin 2. poloviny 15. stol., z nichž většina se dochovala v originále, menší část v prepisech ne příliš pozdních (z počátku 16. stol.), takže ani ony nejsou příliš vzdáleny od doby vzniku originálu. Pokud jde o západoukrajinské listiny, byly vzaty do této úvahy listiny vydané v rozličných koutech západoukrajinského prostředí, takže nelze říci, že by tu šlo jen o úzce lokální jevy, neboť vesměs všechny západoukrajinské listiny, ať pocházejí ze sousedství polského, moldavského, litevského, běloruského, mají analogický ráz.

Jak v listinách západoukrajinských, tak i v severomoldavských se stýkáme s mnohými staroslovanskými a staroruskými výrazy. Vedle toho jsou tam zřejmé ukrajinismy,⁴⁷ rumunismy⁴⁸ a zejména polonismy, tj. slova převzatá (v době, kdy Poláci své vlastní národně polské listiny ještě neměli) z polské hovorové mluvy.⁴⁹ Polonismů je však tu i tam daleko méně, nežli se v dosavadní vědecké literatuře soudilo. Daleko více je tam slov a vazeb, které mají blízko k české spisovné mluvě a k soudobým českým památkám. Kromě častých slov jako: *proto, protož, pro, pakli bychom* atd., lze citovat např.:

a) ze *západoukrajinských* listin: nevymenjaja, nevymenjajuči, z dani, z myty, detem ego, slušalo i tjašlo, z našei voli i rozmyslu, s ego ditkami, mlyn městski, budut rychlejši, ščedré davaem, počtivych knjažat, dosvětčiti, abych tut zostal, ažby este pamjatovali, až do skonan'ja, roskazan'ja, budete mět', dali bog, peču maem, měščane, smeti budut' atd.

b) z *moldavských* listin: gleitovati, gleituem, na usim světě, myto zaplativši, bez nikotoroju zabavu, abychom in myta polechčili, nepriatel utekl, bez zabavi, chočum tě milovati, pameti, našim listom umrtvím, platno prodajut loktem, pan nas napomenul, upominal, ego osvěčenosti, věry našoi upevniti, knjažati, otchiliti sja, knjaz, pakli bychom, napomenet, ses naš list, město Lvov, snem, kněz archiepiskop, tyžden, duhovenstvo, nevyimajuči, valčiti, jako na nich sluši, valky počinati, jako koli, mezi, kral, otpustil, v'puditi, pokoj nebyl zlam, kněz pisar atd.

Slova ta a vazby nebyly dosavadním badatelům neznámé; ale byly označovány buď jako obecně slovanské, nebo byly interpretovány ve prospěch polštiny. Dnes takový názor již zastávat nelze. Srovnáním těchto slov a celých listin, v nichž se zachovala, s českými i listinami 2. pol. 15. stol. třeba dospět k závěrům jiným. Jeví se nepochybné, že mnohé bohemismy, které v nich můžeme spatřovat, pronikaly na východ přes Polsko i Uhry, kde spisovná čeština v 15. stol. zdomácněla. Lze však zároveň říci, že některé uvedené bohemismy přešly asi přímo z českého prostředí, a to vlivem českých památek a pisarů na nich školených. Neboť bohemismy jsou tak četné, že jiný závěr není takřka možný.

Jiné výrazy naproti tomu přešly asi z prostředí uherského, a ze slovenské hovorové mluvy, jejíž okruh zřejmě sahal kdysi hluboko do středních Karpat, jen pozvolna přecházející do sféry hovorové řeči ukrajinské. Platí to asi o těchto slovech: chotar, urik, bantovati, urednik, vareščo, varekogo, robiti, křestní jméno Sandor atd.⁵⁰

Otázku vztahů české, ukrajinské i severomoldavské listiny 2. poloviny 15. stol. bude potřeba řešit ještě v širší studii, a to po stránce historické i jazykovědné. Než už z tohoto náčrtu, jehož cílem je dát podnět k dalším úvahám, je nepochybně vidět, že vliv spisovné češtiny zasáhl v 15. stol. daleko větší oblast, nežli se dosud soudilo: nejen Uhry, Slovensko, Polsko, ale i západní Ukrajinu a severní Moldavsko; odtamtud pronikal dále na ruský východ. Vliv tento projevil se i tam v místní listině, která zřejmě podlehla (ať už přímo či prostřednictvím jiných zemí a jiných řečí) českému jazyku a české listině, tak bohatě se rozvinuvší v 15. stol. na českém a slovenském území, a převzala také řadu českých či zčeštěných výrazů. Z tohoto aspektu měly by být podrobeny zvláštnímu rozboru také ukrajinské listiny z 1. poloviny 16. stol.

P o z n á m k y

¹ Fr. Palacký, *Jazyk český na dvoře litevském v 15. stol.* ČČM 1831, V, str. 280—283.

² J. Pervolf, *Příspěvky k českým dějinám 15.—16. století.* ČČM 1880, str. 418 ad.

³ B. Havránek, *Expanse spisovné češtiny od 14. do 16. stol.* (Co daly české země Evropě a lidstvu, I, Praha 1940, str. 53 ad.).

⁴ M. Hruševskij, *Istorija ukrajins'koj literatury* V, 1926, str. 66—67. — Týž, *Istorija Ukrajiny — Rusy* VI, str. 366—367.

⁵ A. Jakovliv, *Vplyvy staročeskoho prava na pravo ukrajins'ke litevs'koj doby 15.—16. v.* Praha 1929, str. 70 ad.

- ⁶ I. I. Srezněvskij, *Materialy dlja slovarja drevne-russkogo jazyka po pismennym pamjatnikam*. Petrohrad 1893, I—III.
- ⁷ A. A. Zimin, *Pamjatniki prava feodal'nogo razdroblennoj Rusi*. Moskva 1953.
- ⁸ V. Rozov, *Ukrainskije gramoty 14. i 1. pol. 15. v.* Kyjev 1928.
- ⁹ Wł. Kuraszkiewicz, *Gramoty halicko-wolynskie 14.—15. wieku*. Studium językowe, Krakov 1934.
- ¹⁰ I. Bărbulescu, *Individualitatea limbii române și elementele slave vechi*. Bukurešť 1929.
- ¹¹ I. Bogdan, *Über die Sprache der ältesten moldavischen Urkunden*. Zbornik u slavu V. Jagiča, Berlin 1908, str. 369 ad.
- ¹² Damian P. Bogdan, *Din paleografia slavo-române, Documente privind istoria României I*, Bukurešť 1956, str. 79—148. — T ý ž, *Diplomatica slavo-româna*, tamtéž, II, str. 5—160.
- ¹³ J. Mac ůrek, *Po stopách spisovné češtiny v jihozápadní Ukrajině koncem 14. a v 1. polovině 15. století*. (Franku Wollmanovi k sedmdesátinám, Praha 1958, str. 42—64.)
- ¹⁴ T ý ž, *K dějinám česko-ukrajinských a česko-rumunských vztahů 2. pol. 14. a 1. pol. 15. století, Slovanské historické studie III*, Praha 1959.
- ¹⁵ T ý ž, *Čeští válečníci v krajinách černomorských koncem 15. stol.* Sborník Václavu Novotnému „Českou minulostí“, Praha 1930. — T ý ž, článek ve Sborníku fil. fak. Brno 1953.
- ¹⁶ J. Mac ůrek—M. Rejnuš, *Český list a česká listina v Polsku v 15. stol.* (Rukopis.)
- ¹⁷ J. Mac ůrek, *Husitství v rumunských zemích*, ČMM 1927.
- ¹⁸ V. Rozov, cit. ed. č. 84.
- ¹⁹ *Tamtéž*, č. 85.
- ²⁰ *Akty juž. i zap. Rossii I*, 1863, č. 28. Zde i v dalších případech se protokol listiny i pertinentní formule značně podobá listinám již citovaným. — Shodných výrazů jako listina pod c) užívá např. listina uveřejněná u Rozova č. 86.
- ²¹ *Akty juž. i zap. Rossii I*, č. 30. Citujeme tu i dále jen výrazy nejnápudnější.
- ²² Rozov č. 87. — M. Costachescu, *Documentele moldovenesti inainte de Ștefan Cel Mare II*, Bukurešť 1932, str. 804.
- ²³ *Akty zapadnoj Rossii I*, č. 61. Belorussija v epochu feodalizma I. Minsk 1959, str. 124 až 127.
- ²⁴ *Akty juž. i zap. Rossii I*, č. 227.
- ²⁵ *Tamtéž*, č. 228.
- ²⁶ *Tamtéž*, č. 31.
- ²⁷ *Akty zapadnoj Rossii I*, č. 100/II.
- ²⁸ *Tamtéž*, č. 100/I,
- ²⁹ *Tamtéž*, č. 101/I.
- ³⁰ *Tamtéž*, č. 108.
- ³¹ *Akty južnoj i zapadnoj Rossii*, č. 234.
- ³² Costachescu, cit. ed. II, str. 777.
- ³³ *Tamtéž*, str. 788.
- ³⁴ *Tamtéž*, str. 808.
- ³⁵ I. Bogdan, *Documentele lui Ștefan cel Mare II*, Bukurešť 1913, č. 123. Podobně pod č. 127.
- ³⁶ Costachescu, str. 814.
- ³⁷ Bogdan, *Documentele II*, č. 125.
- ³⁸ *Tamtéž*, č. 129.
- ³⁹ *Tamtéž*, č. 130.
- ⁴⁰ *Tamtéž*, č. 131. — I. Bogdan nesprávně překládá text „pered knjazem Janom Lan-koju, korolevskim pisarem“ jako „cneazul (tj. kníže) Jan Lanka“. Jde tu o pisare-kněze (tj. duchovního).
- ⁴¹ *Tamtéž*, č. 132.
- ⁴² *Tamtéž*, č. 133.
- ⁴³ *Tamtéž*, č. 135.
- ⁴⁴ *Tamtéž*, č. 167.
- ⁴⁵ *Tamtéž*, č. 178.
- ⁴⁶ V citovaných edicích I. Bogdana a M. Costachesca.
- ⁴⁷ Např. v cit. edici I. Bogdana: ditmi, ditok, dilati, udilati atd.
- ⁴⁸ *Tamtéž*, např.: bukata, nepot atd.
- ⁴⁹ *Tamtéž*, např.: počnši, rěč, sojm atd., v cit. edicích ukrajinských např.: skarby, meškane, počonši, polecil atd.
- ⁵⁰ V cit. edici I. Bogdana I/II.

К ВОПРОСУ ОБ ОТНОШЕНИЯХ ГРАМОТЫ ЧЕШСКОЙ, УКРАИНСКОЙ И МОЛДАВСКОЙ ВО 2 ПОЛОВИНЕ 15 ВЕКА

Приведенная статья показывает воздействие чешских грамот на грамоты западной Украины и северной Молдавии. Автор устанавливает, что подобным образом, как в конце 14 и в I половине 15 веков, повлияли чешские грамоты в украинской и молдавской среде также во 2 половине 15 века. Распространению воздействия литературного чешского языка содействовало главным образом наличие в галицко-молдавском бассейне Днестра волнских частей, эмигрантов-гуситов и эмигрантов-богемских братьев, которые пришли в восточную Галицию и северную Молдавию в 15 веке. Чешское воздействие проявилось отчетливо в украинской и молдавской грамотах, которые, повидимому, поддались (пусть непосредственно или через посредство Польши и Венгрии) чешской грамоте и заимствовали также ряд чешских или чехизированных выражений, которые имеющейся литературой ошибочно считались словами общеславянскими или полонизмами.

Перевод: *Либуше Блатна*

ZUR FRAGE DER BEZIEHUNGEN ZWISCHEN DER TSCHECHISCHEN, UKRAINISCHEN UND MOLDAUISCHEN URKUNDE IN DER 2. HÄLFTE DES 15. JAHRHUNDERTS

Diese Studie weist auf die Einflüsse der tschechischen Urkunde auf die westukrainische und nordmoldauische Urkunde hin. Nach der Feststellung des Autors war die tschechische Urkunde auch in der 2. Hälfte des 15. Jahrhunderts im ukrainischen und moldauischen Gebiet von Einfluß, wie es bereits Ende des 14. und in der 1. Hälfte des 15. Jahrhunderts der Fall war. Der Verbreitung der tschechischen Schriftsprache verhalf namentlich die Tätigkeit tschechischer Soldatenabteilungen im galizisch-moldauischen Dnëstergebiet und die Emigration der Hussiten und Böhmisches Brüder, die nach Ostgalizien und dem nördlichen Moldaugebiet im 15. Jahrhundert kam. Der tschechische Einfluß trat markant in der ukrainischen und moldauischen Urkunde hervor, die deutlich dem Einfluß der tschechischen Urkunde unterlagen (ob auf direktem Wege oder durch polnische oder ungarische Vermittlung), und die auch eine Anzahl tschechischer oder ins Tschechische entlehnter Wörter übernahmen, die die bisherige Literatur irrtümlicherweise für allgemeinslawische Ausdrücke oder Polonismen gehalten hatte.

Übersetzt von *E. Uhrová*

